

לקראת שבת

עיונים בפרשת השבוע

שנה ג / גליון ע"ו
ערש"ק פרשת וארא
ה'תשס"ו

יוצא לאור על ידי
'אור החסידות'

מכון תורני להפצת תורת החסידות

ת.ד. 2033 כפר-חב"ד, 72915
טלפון: 03.9604832 פקס: 03.9607370

תוכן העניינים

מקרא אני דורש

ביאור החידוש שבטענתו של משה "הן אני ערל שפתים" על טענתו "כבד פה וכבד לשון אנכי"; ביאור אופן מסירת דברי הקב"ה ע"י משה ואהרן.

(ע"פ לקוטי שיחות חלק טז עמ' 69 ואילך)

יינה של תורה

יציאת מצרים בעבודת האדם - היציאה מה'מצרים וגבולים', וה'מכות' שמביאים לכך - החמימות והקרירות דקדושה.

(ע"פ לקוטי שיחות חלק א עמ' 119 ואילך)

חידושי סוגיות

ביאור הנפק"מ להלכה בכך ש"ד' כוסות כנגד ד' גאולות", בהקדם ביאור דברי רבינו הזקן - בעל התניא והשו"ע - בדיני הסיבה; ב' אופנים בגדר חיוב הסיבה - כחלק מחיוב אכילת מצה, או כחיוב בפ"ע - והתיווך ביניהם.

(ע"פ לקוטי שיחות חלק יא עמ' 14 ואילך)

הוספה - דרכי החסידות

פתגמים וביאורים בענין חשיבותה ונעלתה של התוועדות חסידים.

(מלוקטים מתורת כ"ק אדמו"ר מוהרי"צ נ:ע מליובאוויטש)

מקרא אני דורש

תפקידו של משה – מסירת שליחות הקב"ה

ביאור החידוש שבטענתו של משה "הן אני ערל שפתים" על טענתו "כבד פה וכבד לשון אנכי"; ביאור אופן מסירת דברי הקב"ה ע"י משה ואהרן

א. בהמשך לטענת משה רבינו לקב"ה "הן אני ערל שפתים ואיך ישמע אלי פרעה" (פרשתנו ו, ל), נאמר בפסוק: "ויאמר ה' אל משה ראה נתתיך אלקים לפרעה ואהרן אחיך יהיה נביאך. אתה תדבר את כל אשר אצוך ואהרן אחיך ידבר אל פרעה גו'". ומפרש ע"כ רש"י: "אתה תדבר" – "פעם אחת כל שליחות ושליחות כפי ששמעת מפי, ואהרן אחיך ימליצנו ויטעימנו באזני פרעה".

כלומר, רש"י נוקט ש"אתה תדבר גו' ואהרן אחיך ידבר אל פרעה גו'" אין הכוונה שמשה ידבר (רק) לאהרן, ואהרן ידבר עם פרעה (כפי שזהו בפר' שמות ד, י) שאמר לו הקב"ה "ודברת אליו (לאהרן) . . . ודבר הוא לך אל העם) – אלא שגם משה ידבר בפני פרעה; והחילוק בין דיבורו של משה לשל אהרן הוא רק בכך, שמשה היה צריך לדבר רק "פעם אחת", ואהרן היה צריך "להמליץ" ו"להטעים" זאת "באזני פרעה".

ב. וכבר הקשו המפרשים (רמב"ן ו, יב), אברבנאל ואלשיך כאן. ועוד, דלכאורה, מהי טענתו של משה כאן "הן אני ערל שפתים" – והרי כבר קודם לכן טען "כבד פה וכבד לשון אנכי" וע"כ השיב לו הקב"ה "הוא יהיה לך לפה", ומדוע חזר כאן משה על אותו הטענה פעם נוספת?

ולאידך, באם אכן ישנו חידוש בטענתו זו (השניה), שלכן אין מספקת העצה שאהרן "יהיה לך לפה" – כיצד היא מתורצת בכך ש"אהרן אחיך יהיה נביאך", דלכאורה זוהי אותה התשובה

ככפר' שמות?

[ומה שביארו, שקודם לכן דובר רק על הדיבור אל העם ("ודבר הוא לך אל העם"), וכאן נתחדשה שליחות הדיבור גם לפרעה, ולכן חזר משה וטען "הן אני ערל שפתים", והשיב לו הקב"ה שגם בשליחות זו לפרעה "אהרן אחיך יהיה נביאך",

– קשה לומר כך, מכיוון: א) מיד בהמשך לדיבור הראשון, שבו אמר הקב"ה למשה שיהיה שליח ה', כבר נזכרו שני השליחויות – "לך ואספת את זקני ישראל", וגם "ואשלחך אל פרעה גו" – שמכך מובן, שתשובת הקב"ה "הוא יהיה לך לפה" מתייחסת לב' השליחויות. ב) ועיקר: כמה פסוקים לאחרי שהתורה מספרת שהקב"ה הסכים ש"הוא יהיה לך לפה", מסופר שהקב"ה אמר למשה בפירוש "ואמרת אל פרעה" (שמות ד, כא-כב), ולא מצינו שמשה יטען ע"כ לקב"ה שהוא "כבד פה" וכיו"ב].

ג. ויובן זה בהקדים כמה דיוקים בלשון רש"י:

א) זהו מובן שמשה רבינו דיבר לפני פרעה בצמצום ובקצור (ואהרן הרחיב והטעים בזה), אך מהיכן ההכרח לומר שמשה דיבר רק "פעם אחת" ולא יותר?

ב) מהו דיוק הלשון "פעם אחת" כל שליחות ושליחות כו" – לכאורה היה יותר מתאים הלשון "כל ציווי וציווי" – בהתאם ללשון הכתוב "את כל אשר אצוך"?

ג) "כל שליחות ושליחות" כפי ששמעת מפ"י, זהו לכאורה ייתור לשון – וכי משה יאמר לפרעה דברים שלא שמע מהקב"ה?

ד) מהו כפל הלשון "ימליצנו ויטעימנו"?

ד. הביאור בכל זה יובן בהקדים ההסברה בכך שמצינו שינוי בין טענתו של משה כאן לטענתו הקודמת: בפר' שמות טענתו היא "כבד פה וכבד לשון אנכי", וכאן – "אני ערל שפתים". ובפרט שלפי פרש"י זהו לא רק שינוי בלשון, אלא גם בתוכן הענין:

על "כבד פה וכבד לשון אנכי" מפרש רש"י "בכבדות אני מדבר", והיינו, שהוא יכול לדבר, אלא שזה בא לו בכבדות; משא"כ "ערל שפתים" מפרש רש"י "אטום שפתים" – ששפתיו 'אטומות', ואין ביכלתו לדבר.

ובזה ישנו חידוש על טענתו הקודמת: דקודם לכן טענתו היתה (רק) "כבד פה וכבד לשון" – שביכלתו לדבר עכ"פ "בכבדות", ולכן מספיק מה שיצורף עמו את אהרן, בכדי ש"יטעים" מה שמשה יאמר בקיצור לפרעה;

אך עכשיו הגיע משה להכרה ש"אני ערל שפתים", היינו, לא רק שדיבורו אינו בקלות, אלא שאינו יכול לדבר כלל, וכמו שנהיה "אטום" – ובמילא אין כלל מקום לשלוח אותו לפרעה [ואדרבה: ביאתו לפרעה באופן שלא ידבר כלום, לא רק שלא תועיל מאומה, אלא אף יכולה

לגרום קלקול, דפרעה יוכל לפרש את שתיקתו כהסכמה שצריך להיות "תכבד העבודה" וכו'.
 וע"כ השיב לו הקב"ה "אתה תדבר גו": דאין זה רק ציווי (שידבר), אלא (גם) הבטחה – שיוכל לדבר; דהגם שהוא "ערל שפתים", יתן לו הקב"ה יכולת לדבר.
 ולכן מדייק רש"י "כל שליחות ושליחות וכו'", שבזה מדגיש, שיכולתו של משה לדבר אכן לא היתה מכח עצמו, אלא שהיות והליכתו היתה בשליחותו של הקב"ה, ניתן לו כח ויכולת לדבר.

ה. עפ"ז מובנת גם אריכות לשון רש"י – "פעם אחת כל שליחות ושליחות כפי ששמעת מפיו":

דיבורו של משה לפני פרעה לא היה על מנת לשכנעו בהסברות וטעמים, אלא בכדי למסור לו את השליחות מהקב"ה; משה היה שליח ה' שדבר אל פרעה במקום (ובכח) המשלח – הקב"ה. ומכיוון שכן, היה משה צריך למסור את השליחות ללא שינוי מלשון המשלח. ולכן הוצרך לומר את דבריו רק "פעם אחת" (בדיוק כפי שהקב"ה אמר "פעם אחת"), ו"כפי ששמעת מפיו" – בדיוק באותו הלשון כפי ששמע מהקב"ה.

אך בזה מתעוררת שאלה: דיבור הקב"ה למשה הרי היה בלשון הקודש, ובמילא גם דיבורו של משה לפרעה היה בלשון הקודש ("כפי ששמעת מפיו") – ואינו מובן: רש"י הרי פירש כבר קודם לכן בפר' ויחי (ו, ב) שפרעה לא ידע לשון הקודש, וא"כ, כיצד היה ביכולת פרעה להבין מה שאמר לו משה בלה"ק?

ולכן ממשיך רש"י: "ואהרן אחיק ימליצנו ויטעימנו וכו'", ד"ימליצנו" פירושו (גם) תרגום משפה אחת לשניה (וכפי שמפרש רש"י (מקץ מב, כג) עה"פ "כי המליץ בינותם": "כשהיו מדברים עמו היה המליץ ביניהם היוודע לשון עברי ולשון מצרי והיה מליץ דבריהם").
 כלומר, שלאהרן היה תפקיד כפול: א) "ימליצנו" – לתרגם את דברי משה, ב) "ויטעימנו" – להסביר ולהטעים את תוכן דבריו, באופן שיתקבל "באזני פרעה".

ו. אלא שעדיין אין זה 'חלק': מאחר שפרעה לא הבין את דברי משה, מה היתה התועלת בדיבור זה? ועד כדי כך, שלזה היה צריך נתינת כח ויכולת מיוחדת, כנ"ל.

אלא, הביאור בזה: ביאור זה בא כהמשך לפירש"י עה"פ לפנ"ז: "נתתיך אלקים לפרעה" – "שופט ורודה לרדותו במכות ויסורין". כלומר, ענינו של משה לא היה לבאר ולשכנע את פרעה בדברי טעם וכו' (דהרי זה היה תפקידו של אהרן, כנ"ל), אלא להיות "שופט" – באופן של "לרדותו במכות ויסורין".

ועד"ז בענינו: משה רבנו היה צריך לומר לפרעה "שלח את עמי" בתקיפות, כך שמאופן הדיבור (כפי שזה התבטא בפניו של משה בשעת מעשה וכו'), יבין פרעה שאלו מילים "קשות" – בדוגמת מכות ויסורין.

יינה של תורה

ה'דם וה'צפרדע' בעבודת יציאת מצרים הרוחנית

יציאת מצרים בעבודת האדם – היציאה מה'מיצרים וגבולים',
וה'מכות' שמביאים לכך – החמימות והקרירות דקדושה

א. ידוע ומפורסם הביאור בכך שמצות זכירת יציאת מצרים היא בכל יום, משום שקיימת גם יציאת מצרים בעבודתו הרוחנית של האדם. והיא – היציאה מהמיצרים וגבולים, הן ה'מיצרים' שמנגדים לעבודת ה', והן ה'מיצרים' שמגבילים את עבודת ה' גופא – שתהיה רק ע"פ הגבלות השכל - טעם ודעת.

מכך מובן, שכל פרטי השתלשלות הדברים של יציאת בני ישראל ממצרים בגשמיות, מהוים הוראות גם בעבודתנו – יציאת מצרים הרוחנית.

וכשם שהדבר שהחל לשבור את קושי גלות מצרים היה המכות, כך יש גם 'מכות' דוגמתם בעבודה הרוחנית, שעל-ידם ישנה אפשרות לשבור את התוקף של 'מצרים' ולהביא 'גאולה' לנשמה.

ב. המכה הראשונה שהחלה לשבור את גלות מצרים היתה – מכת דם.

טבעם של המים הוא שהם קרירים ולחים, וקרירות היא היפוכה של קדושה. כמו שמצינו ב"אבות דרבי נתן" (פ"ד, י) ד"עשרה נקראו חיים", וראשונה נמנה שם הקב"ה ש"נקרא חיים", ולאחריו כל אלה שדבקים בקב"ה. נמצא, שקדושה היא חיוניות, וחיוניות מביאה חמימות. נמצא

שהקרירות היא היפוכה של החיות שבקדושה.

המובן הרוחני שבדבר הוא שלראשונה יש לשבור את הקרירות. כשקיימת קרירות לעניני קדושה – הרי היא מולידה דברים המנוגדים לקדושה.

ולכן היתה המכה הראשונה במים, המסמלים את הקרירות. ולכן גם נהפכו המים לדם, כי דם הוא הרי חיוניות ("כי הדם הוא הנפש"), דהיינו, שבמקום הקרירות באה החיות והחמימות.

ג. המים והדם מסמלים את הקרירות ואת החמימות שבסוג הדומם, אבל גם בבעלי חיים מצוי סוג הקרירות. ומובן, שהמסמלים ביחוד את הקרירות הם בעלי החיים שנוצרו מהמים. ובענינו - מכת צפרדע דכתיב בה "ושרץ היאור צפרדעים", דהצפרדע חיה באגמים ובנהרות.

והנה, כשם שיש ענין הקרירות דקליפה - הקרירות לעניני טוב וקדושה, כך גם ישנה הקרירות דקדושה - הקרירות והאדישות לענינים הגשמיים דעוה"ז. וזאת היתה מטרת הצפרדעים, שהביאו את הקרירות (- 'בריית המים') דקדושה, ב"תנוריק ומשארותיק" - בחמימות ובהתנשאות של הקליפה. שזהו השלב השני בשבירת הקליפה.

(שכן, הגם שהקליפה היא ביסודה קרירות (לעניני קדושה), אך כדי שתהיה קיימת הבחירה חייב להיות גם בקליפה דמיון כלשהו לקדושה, ולכן מצויה בה החמימות – בעניני העולם הזה).

ד. ההוראה מכך בעבודת ה' :

כדי להפטר מבחינת "מצרים דלעומת זה" יש להכניס חמימות וחיות בעניני הקדושה, שכן תחילתם של כל מיני הרע היא הקרירות. יכול משהו לדמות בנפשו: וכי מה עוול כשאין קיימת ההתלהבות בקדושה? הרי סוף סוף אין נעשים דברים של היפך הקדושה!

אך יש לדעת שאין הדבר כפי שנדמה, אי אפשר לפסוח על שני הסעיפים (לא להתלהב בעניני קדושה, וגם לא להתלהב בעניני רע), שכן האדישות והקרירות בקדושה מביאה להשתקעות בטומאת מצרים ר"ל.

ולכן משקיע היצר הרע כוחות רבים והשתדלות מאומצת לצנן התרגשותו של בן ישראל מאלקות ואפילו כשמתגלה נס ומופת גלוי בא היצה"ר וטוען: "אל לך להתרגש מכך, הן מאמין אתה שהכל בא מהקב"ה, והקב"ה הנו כל יכול שלגביו אין תופסים כל העולמות מקום כלל, ופשוט שלדירו אין כל 'בעיה' לפעול כזה נס. ואם כן למה לך לצאת מן הכלים ולהתרגש כל כך?"

כוונתו של היצר הרע היא לצנן את ההתפעלות האלקית ולהביא קרירות ואדישות לקדושה - שזהו המקור לטומאת מצרים.

והפתרון הוא - להכות את היצר במכת "דם". דהיינו - להביא בו חמימות, התלהבות וחיות בעניני קדושה.

וכשם שיש להפעיל את החמימות של קדושה (דם), כך יש להפעיל את הקרירות והאדישות לענייני העולם הזה (מכת צפרדע). אלו הם שני הצעדים הראשונים ליציאת מצרים: סור מרע – צפרדע, ועשה טוב – דם.

ה. באופן כללי, הסדר בעבודת ה' הוא: תחילה - סור מרע, ואחר כך - ועשה טוב. וכידוע המשל בזה מהכנת דירה למלך בשר ודם, שבראשונה מוציאים ומנקים את הלכלוך וכו' ורק לאחר זאת – מכניסים כלים נאים ומייפים את הדירה שתהא ראויה למלך.

אלא, שזהו רק בסדר של "מלמטה למעלה", אבל בסדר של "מלמעלה למטה" ה"עשה טוב" קודם ל"סור מרע", כלומר – מגלים מלמעלה גילויים נעלים ביותר המביאים אחר כך ל"סור מרע".

וכיון שהמכות במצרים באו מלמעלה, קדמה מכת דם (ועשה טוב) למכת צפרדע (סור מרע).

ו. אמנם הסדר האמור הוא רק בהשפעה "מלמעלה למטה", אך כיון שכל סיפורי התורה משמשים הוראת דרך בעבודתנו במשך כל הדורות, הרי טמונה כאן הוראה שיש לעתים להקדים את ה"ועשה טוב".

דמעין זה הוא החילוק שבין גליא דתורה לבין פנימיות התורה: מצד גליא דתורה קיים הסדר של "מלמטה למעלה", מן הקל אל הכבד, ואילו מצד פנימיות התורה – ההתחלה היא בריבוי אור.

זו היא הדרך ליציאת מצרים: גילוי והפצת פנימיות התורה, התחלה בהתלהבות וחיות דקדושה ("דם"), ואז באה דחית הרע. ועל ידי כך באה הגאולה הכללית - "כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות" במהרה בימינו, אמן.

חידושי סוגיות

בגדר חיוב הסיבה

ביאור הנפק"מ להלכה בכך ש"ד' כוסות כנגד ד' גאולות", בהקדם ביאור דברי רבינו הזקן – בעל התניא והשו"ע – בדיני הסיבה; ב' אופנים בגדר חיוב הסיבה – כחלק מחיוב אכילת מצה, או כחיוב בפ"ע – והתיווך ביניהם

"לכן אמור גוי והוצאתי גוי והצלתני גוי וגאלתי גוי ולקחתי גוי" (וארא ה' ו-ז)

ד' מלכיות. ורבנן אמרי כנגד ד' כוסות של פורענות שהקב"ה עתיד להשקות את אומות העולם. . . וכנגדן עתיד הקב"ה להשקות את ישראל ד' כוסות של נחמות וכו'".

בפשטות ההפרש בין הטעמים האחרונים להטעם הראשון "כנגד ד' גאולות" הוא: להטעמים הנ"ל אין בד' הכוסות זכר ושייכות גלוי' לגאולת בני ישראל (ממצרים)⁴, משא"כ

השאלות בדברי רבנו הזקן בשולחן

א. איתא בירושלמי: "מנין לד' כוסות" ("רמז מן התורה"²) ר"י בשם ר' בניי' כנגד ד' גאולות ("לשונות של גאולה שהוזכרו בפרשה כשנתבשרו על גאולת מצרים"²) לכן אמור גוי והוצאתי גוי והצלתני גוי וגאלתי גוי ולקחתי גוי"³.

ועוד טעמים נאמרו שם: "ריב"ל אמר כנגד ד' כוסות של פרעה וכו'. ר' לוי אמר כנגד

(4) במאירי פסחים צט, ב: שענינם (של ד' כוסות של פרעה) הי' סבה לגאולת מצרים. וראה ג"כ בקה"ע ופ"מ לירושלמי שם. ומפרשי המדרש בב"ר שם - אבל מובן, שזה רק סבה לסבה דסבה כו' ושייכות רחוקה לגאולה, משא"כ להטעם "כנגד ד' גאולות" הרי זהו ענין ה"גאולה" עצמה.

(1) פסחים פ"ה ה"א. וראה גם ב"ר פפ"ח. ה. אוה"ת וארא (ע' קפה. ע' ב'תקצו).
(2) פני משה שם.
(3) פרשתנו ו, ו-ז.

לו לבאר הטעם למה אינו צריך (אלא ה"רשות בידו") להסב ב"שאר כל הסעודה" (ולא משמע מסגנון לשונו שזוהי כוונתו בביאורו זה)?⁷

(ב) למה כתב רבינו הזקן שד' לשונות של גאולה "אמורים בפ' וארא" - והלא אין דרכו לציין בפנים השו"ע מקום הפסוקים שמביא.

(ג) בפרשת וארא נאמר ד' לשונות אלו בסדר שונה: והוצאתי, והצלתי, וגאלתי, ולקחתי [וכן הובא הסדר בדרוז"ל (ירושלמי) הנ"ל]. ולמה שינה רבינו הזקן בסידרם?⁸

ב' אופנים בגדר חיוב הסיבה

ב. ויובן כל הנ"ל בהקדים בירור כללי בגדר דין הסיבה - די"ל בב' אופנים:

(א) הסיבה אינו חיוב בפ"ע, אלא הוא פרט ותנאי בהמצוה דאכילת מצה ושתיית ד' כוסות וכו', והיינו כשם שישנם פרטים ותנאים בנוגע לכמותה ואיכותה של אכילת המצה ושתיית הד' כוסות, כך יש תנאי באופן האכילה והשתי' - שצ"ל דרך הסיבה.

להטעם "כנגד ד' גאולות" הרי ד' הכוסות הם זכר (לשונות של) גאולה.

ועפ"ז י"ל שפלוגתא הנ"ל בהרמזו להד' כוסות הוא נפקא מינה גם להלכה, ובהקדם:

כתב רבינו הזקן - בעל התניא והשו"ע - בשולחני⁹, בדיני הסיבה: "אימתי צריך להסב בשעת אכילת כזית . . מצה . . ובשעת אכילת הכריכה . . אכילת אפיקומן . . ושתיית ד' כוסות - לפי שכל דברים אלו הם זכר לגאולה ולחירות, שהד' כוסות תקנו חכמים כנגד ד' לשונות של גאולה האמורים בפ' וארא, והוצאתי וגאלתי ולקחתי והצלתי כו' לפיכך הם צריכין הסיבה דרך חירות, אבל שאר כל הסעודה אם רצה לאכול ולשתות בלא הסיבה הרשות בידו כו' אבל מ"מ המיסב בכל הסעודה ה"ז משובח ועושה מצוה מן המובחר".

מסגנון לשונו מוכח שכוונתו לבאר טעם ההסיבה הנצרכת בד' דברים אלו, והיינו משום ש"הם זכר לגאולה וחירות" - "לפיכך הם צריכין הסיבה דרך חירות".

וצריך להבין:

(א) בסימן זה (בסעיף קודם⁶) כבר ביאר טעם ההסיבה: ". . שישב בהסיבה דרך חירות כו' לפי שבכל דור ודור חייב אדם להראות את עצמו כאלו הוא עתה יוצא משעבוד מצרים כו' לפיכך צריך לעשות כל מעשה לילה זה דרך חירות".

לפי זה הרי אין אנו זקוקים לנתינת טעם למה צריך להסב בשעת אכילת הכזית וכו', כי כבר מבואר הוא ממ"ש לפנ"ז; ואדרבה, בעיקר הי'

(7) ועד"ז צ"ע גם ברמב"ם הל' חמץ ומצה פ"ז שבהל' ו- ז כתב: בכל דור ודור חייב אדם להראות כו' לפיכך כשסועד (סתם) אדם במילה זה צריך לאכול ולשתות (סתם) והוא מיסב דרך חירות. ואח"כ בסוף ה"ח: ואימתי צריכין הסיבה בשעת אכילת כזית מצה ושתיית ארבע כוסות האלו כו'. ולכאורה הו"ל לקצר ולכתוב בתחלה (בה"ז): לפיכך צריך אדם להיסב בשעת כו' וכיו"ב.

(8) גם בפרשב"ם (פסחים צט, ב) שכתבם ג"כ בסדר שבשו"ע אדמוה"ז (וראה פרשב"ם ב"ב נח, ב) קשה כנ"ל. ואף שמשמע שכן היתה גרסתו בב"ר (שממנו העתיק דבריו, וכמו שכתב: ומצינו בב"ר כו'), אינו מובן למה בחר בהגירסא שבב"ר, ולא בהגירסא שבירושלמי? ואת"ל (בדוחק עכ"פ) שכן גרסו גם בירושלמי, או שלא הי' לפניו הירושלמי (כידוע השקי"ט בזה) - בכל אופן קשה כנ"ל - כפי שגירסא שלו - בב"ר ובירושלמי.

(5) או"ח סתע"ב סי"ד,

ס"ז.

להלכה למעשה: באם אכל את הכזית בלא הסיבה שאז צריך לחזור ולאכול בהסיבה¹¹, האם מחוייב הוא לחזור ולברך "על אכילת מצה"¹²: אם החיוב לחזור ולאכול הוא רק בכדי לקיים מצות הסיבה (אבל מצות אכילת מצה כבר קיים בשלימות) - אין לברך שנית "על אכילת מצה"; אבל אם חיוב אכילה השני הוא לקיים מצות אכילת מצה (שלא קיימה כאשר אכל בלא הסיבה), צריך לחזור ולברך "על אכילת מצה".

ועו"ל נפ"מ למעשה: אם אכל את הכזית מצה בלא הסיבה, ואח"כ נשתנה המצב באופן ששוב אינו מחוייב בהסיבה - כגון שעכשיו

(11) שו"ע שם ס"ז. שו"ע רבינו הזקן שם סט"ו. וראה בתוד"ה כולהו - פסחים קח, א, שנסתפקו לענין ד' כוסות. וראה פר"ח סתע"ב סק"ז בטעם הספק. וראה שו"ת בית הלוי ח"ג ס"א אות ט בדעת הר"ן. ובדו"ח רעק"א כתבים ע' 176. לכאורה אפשר להוכיח מדין זה עצמו (שצריך לחזור ולאכול בהסיבה) שהסיבה הוא תנאי באכילת מצה, כי באם היתה הסיבה חובה בפ"ע, וכאשר אכל הכזית מצה שלא בהסיבה כבר קיים מצות מצה, מה מקום לחייבו לאכול עוה"פ את הכזית מצה בהסיבה, כיון שכבר קיים מצות מצה, אבל אינו - כי עפ"ז שהסיבה הוא חיוב בפ"ע, אין הפי' שחיובה חל כשמקיים מצות אכילת מצה, כ"א שתקנוה באכילת מצה כו', לפי שהם זכר לגאולה וחירות (כנ"ל הערה 9). וא"כ י"ל שאף שכבר קיים מצות מצה חייבוהו חכמים לאכול עוה"פ מצה זכר לגאולה וחירות, בהסיבה.

ולפי"ז צ"ל שמש"ש בירושלמי (פסחים שם) "אותו כזית שאדם יוצא בו בפסח צריך לאכול מיסב" (וכן מש"ש בשו"ע רבינו הזקן שם סי"ד בתחלתו) הוא ע"ד הרגיל. אבל באם עברו ואכל בלא הסיבה - צריך לחזור ולאכול בהסיבה. וראה לקמן הערה 23.

(12) לפמ"ש הרמ"א (סתע"ב ס"ז. שו"ע רבינו הזקן שם סט"ו) דבכוס ג' וד' אם לא שתה בהסיבה לא יחזור וישתה דכדאי הוא ראב"ה לסמוך עליו ובוה"ז א"צ הסיבה במקום שיש חשש שנראה מוסיף על הכוסות - י"ל וה"ה שלא יצטרך לחזור ולברך בוה"ז, במקום שיש חשש ברכה לבטלה, ולפ"ז המבואר בפנים הוא "מעיקר הדין".

(ב) הסיבה היא מצוה כללית בפ"ע - האדם צריך להראות בליל פסח הנהגה דרך חירות, ומראה זה ע"י ההסיבה, באכילה ע"י הסיבה ובשתי' ע"י הסיבה - אינו יוצא ידי חובתה של הסיבה כ"א באכילת כזית מצה ושתיית ד' כוסות וכו'; ז. א. שאכילה ושתי' זו ה"ה פרטים במצות ההסיבה⁹.

והנפקותא ביניהם: באם אכל את הכזית (לקיים מצות אכילת) מצה בלא הסיבה, אם יצא ידי מצות אכילת מצה או לא: אם נאמר שהסיבה היא תנאי לעיכובא במצות אכילת המצה, הרי אם לא היסב לא קיים גם מצות אכילת מצה (מדרבנן¹⁰) מכיון שההסיבה מעכבת בה; אבל אם אכילת הכזית מצה היא פרט בהסיבה, הרי באם לא היסב בה לא קיים מצות הסיבה, אבל אין חסרון בקיומה של מצות אכילת מצה.

והנפ"מ בין שתי סברות החיוב שבהסיבה

(9) אלא שגם ע"פ ב"י זה חיוב הסיבה תקנוהו רק באכילת כזית מצה ושתיית ד' כוסות וכו'. והטעם י"ל - כי הסיבה ענינה הוא בכדי "להראות א"ע כאילו הוא עתה יוצא משעבוד מצרים. . ויצאת לחירות" (רמב"ם שם ה"ו. שו"ע רבינו הזקן שם ס"ז). ולכן חיובה דוקא ב"דברים אלו (ש)הם זכר לגאולה ולחירות", (משא"כ שאר הסעודה היא רק ל"מצוה מן המובחר"). וראה לקמן הערה 11.

אבל אחכ"ז - עצ"ע לפי הסברא דהסיבה מצוה בפ"ע: באם אא"פ לאכו"ש (נמצא בבית האסורים וכיו"ב) היש חיוב בהסיבה לחוד שהרי מהא דאינו מיסב בפני רבו משמע דהסיבה גרידא ג"כ דרך חירות הוא. והא דלא הובא בפוסקים - י"ל מפני דלא שכחא כלל. ולהעיר מדין סוכה עד"ז (ראה ט"ז סתרל"ט סק"כ בסופו) אף שיש לחלק. ואכ"מ.

(10) דדוחק גדול לומר דבאכל בלא הסיבה אפקוה רבנן (שציוו להסב) מגדר אכילת מצוה ולא קיים מצות אכילת מצה מה"ת. וראה ארחות חיים סדר ליל פסח ס"ב שיש "סמך להסיבה מה"ת".

- ולחידודי יש להעיר מהדעות האם הפקעת גנין מדרבנן מהני בדאורייתא (פס"ד להצ"צ אר"ח סתמ"ח ס"ג).

ומפורש הדבר ברא"ש שם¹⁶, שנסתפק בשתה כוס ג' או ד' שלא בהסיבה אם יש לחייבו לחזור ולשתות בהסיבה מכיון ש"נראה כמוסיף על הכוסות. ומיהו איכא למימר כיון ששתה שלא כתיקונו הוברר הדבר שלא ממנין הכוסות הי' ומה ששותה עתה הוא כוס של חובה". הרי כתב להדיא שכוס זה שהוא שותה שלא בהסיבה אינו ממנין הכוסות¹⁷, והי' בכזית מצה וכר¹⁸.

לפלפולא הי' אפ"ל דכן משמע גם בירושלמי¹⁹: "יוצאין במצה בין שכיוון בין שלא כיוון . . . מכיון שהיסב חזקי' כיוון". ז. א. שיוצאים מצות אכילת מצה גם אם בשעת האכילה ממש לא כיוון לשם מצוה, והטעם הוא, דמכיון שהיסב, חזקה שכיוון בתחלה - אלא שאח"כ בשעת האכילה הסיח דעתו ונשכחה ממנו כוונה זו²⁰ - ונגרר הוא אחר מחשבתו הראשונה²¹. ואם נאמר שיוצאים י"ח מצות אכילת מצה גם בלא הסיבה, מהי הודאות שהיסב שאז "מכיון שהיסב כו" - הרי כמו שלא כיוון, אפשר (ואדרבא - מסתבר) שגם לא היסב, והול"ל " . . . בין שלא כיוון אם היסב",

יושב הוא לפני רבו - אם צריך לחזור ולאכול שלא בהסיבה: אם לא קיים מצות אכילת מצה כשאכל בלא הסיבה (שדינו כאילו לא אכל מצה), הרי מחוייב הוא עכשיו במצות אכילת מצה (אף שתהי' שלא בהסיבה, מאחר שאינו מחוייב בהסיבה עתה) שלא יצא ידי חובתה עדיין¹³; אבל אם בפעם הראשונה כבר קיים מצות אכילת מצה, אלא שלא יצא ידי חובת הסיבה - וממצוה זו הלא הוא פטור בשעה זו שהוא יושב לפני רבו, אין מקום שיחזור ויאכל כזית מצה וכר¹⁴.

מוכיח דהסיבה היא תנאי באכילת מצה

ג. ויש להוכיח שחובת ההסיבה תנאי הוא באכילת מצה מהא דאמרין בגמ'¹⁵: "השמש שאכל כזית מצה כשהוא מיסב יצא, מיסב אין לא מיסב לא", דמזה משמע שכשאכל מצה בלא הסיבה לא יצא י"ח מצה; ודוחק גדול לומר שכוונת הגמ' למצות הסיבה, דא"כ מאי קמ"ל בלשון "מיסב אין לא מיסב לא" - הרי פשיטא דכשלא היסב לא יצא ידי חובת הסיבה.

(16) סימן כ.

(17) ודוחק גדול לומר שזה עצמו הוא ספיקו של הרא"ש כדמוכח בט"ז (סתע"ב סק"ה) וחק יעקב (שם סק"ד).

(18) ואין לחלק בין ד' כוסות ומצה - דבד' כוסות כיון שהוא מדרבנן מעכבת בה הסיבה דהם אמרו והם אמרו, משא"כ במצה שהוא מה"ת - שהרי מקור דברי הרא"ש הוא מהמבואר בגמרא "מיסב אין לא מיסב לא" - בנוגע למצה, כדמוכח ברא"ש שם, ואם בנוגע למצה אין הסיבה מעכבת מנ"ל שמעכבת בד' כוסות. וכ"כ להדיא בראב"ן כאן: ואינו יוצא ידי מצה, אלא באוכלה בהסיבה.

(19) פסחים פ"י ה"ג, וראה צ"פ על הרמב"ם הל' חו"מ פ"ו ה"ג.

(20) קרבן העדה שם.

(21) ראה שו"ע רבינו הזקן סתקפ"ט ס"ט.

(13) אפ"ל דכיון שלא יצא י"ח מצה מדרבנן מפני שאכלה שלא בהסיבה לא חייבוהו חכמים לחזור ולאכול כיון שגם עתה יאכל שלא בהסיבה "ולא ירויח כלום". ולהעיר מהדעות בנוגע ליעו"י, באם לא הזכיר יעו"י במנחה של ר"ח ובלילה אינו ר"ח האם צריך לחזור ולהתפלל ערבית שתים, אף שלא יאמר בה יעו"י, דכיון שלא יצא במנחה ה"ז כאילו לא התפלל כלל (ראה שו"ע רבינו הזקן סק"ח סי"ז. ושי"נ).

(14) ואף את"ל שמכיון שכבר חל עליו חיוב הסיבה קודם שבא לרבו, מחוייב הוא לחזור אחר הזדמנות לקיים מצות הסיבה - נפק"מ באופן שא"א לו עוד לקיים מצות הסיבה, לילך מלפני רבו (כגון שרבו צריך לו וכיו"ב).

(15) פסחים קח, א.

הוא באכילת מצה וכו' ובכל הסעודה ה"ה רק "מצוה מן המובחר"²⁵.

אלא שיש לדחות הוכחה זה כי ביום טוב הרי "כל הסעודה" מצוה היא, ד"כשם שמצוה לכבד את השבת ולענגה כך כל ימים טובים . . וירבה בבשר ויין ומגדנות כפי יכלתו"²⁶ וא"כ י"ל דכשם שיש הסיבה שהיא תנאי לעיכובא ממצות אכילת מצה, כך ישנה הסיבה שהיא תנאי ל"מצוה מן המובחר" במצות עונג ושמחת יו"ט שבלילה זה²⁷.

אמנם טעם החיוב הסיבה מוכיח שהסיבה ענין בפ"ע, דהרי כתב הרמב"ם²⁸ (ועד"ז ל' רבינו הזקן כנ"ל): "בכל דור ודור חייב אדם להראות את עצמו כאילו הוא בעצמו יצא עתה משעבוד מצרים. . לפיכך²⁹ כשסועד אדם בלילה הזה צריך לאכול ולשתות והוא מיסב דרך חירות". ומאחר שענין זה ש"חייב להראות את עצמו כו'", הוא ודאי חיוב בפ"ע, וממנו מסתעף החיוב לאכול ולשתות בהסיבה,

וכיו"ב. ועכצ"ל שאין צורך לפרש בברייתא דמיירי בהיסב, שהרי בלא הסיבה פשיטא שאינו יוצא י"ח, ו"מכיון (דע"כ מיירי²²) שהיסב חזקי' כיוון"²³.

אבל י"ל דא"צ לפרש "אם היסב" - דזה מובן מאמרו "מכיון שהיסב", ובפרט שהירוש' רגיל לקצר בלשונן.

ההוכחה שהסיבה מצוה בפני עצמה, והתנוך ביניהם

ד. אולם לכאורה יש להוכיח גם להיפך - שהסיבה היא מצוה בפ"ע ואכילת מצה וכו' תנאי היא בהסיבה מהא ד"המיסב בכל הסעודה ה"ז משובח ועושה מצוה מן המובחר"²⁴, דאם נאמר דכל ענינה של הסיבה הוא רק תנאי באופן אכילת מצה של מצוה וכו', מהו השבח ומצוה מן המובחר בזה שמיסב בכל הסעודה - כיון שבהסיבה מצ"ע אין ציווי ואינה אלא תנאי באכילת המצה וכו'. ועכצ"ל שבעצם ההסיבה יש מצוה - וחיובה העיקרי

(25) ובפרט לפי מ"ש בפני משה בירושלמי (שם, ה"א) דפליגי אמוראי שם אי צריך הסיבה בכל הסעודה או רק בכזית מצה וכו', ומשמע דלמ"ד בכל הסעודה, חייב להסב בכל הסעודה כמו בכזית מצה.

(26) שו"ע רבינו הזקן סי' תקכ"ט ס"א וס"ד.

(27) וכן במ"ש במאירי (פסחים קח, א): ארבע כוסות כולן צריכין הסיבה, הן שתייתם, הן הדברים שהם מסודרים עליהם, ר"ל קידוש וקריאת ההגדה וקריאת ההלל וברכת המזון - אפשר לדחות שהסיבה הוא תנאי בדברים אלו, ואין להוכיח מזה דס"ל הסיבה הוי"ע בפ"ע.

(28) הל' חו"מ פ"ז הל' ו-ז. וראה ירושלמי שם: אוכלין מסובין להודיע שיצאו מעבודת לחירות.

(29) וע"פ רוב אין דרכו של הרמב"ם ליתן טעם לפסקיו ולכן משמע שכאן אין זה רק טעם לחובת הסיבה אלא שהוא ג"כ הלכה וחיוב ש"חייב אדם כו'", ומזה מסתעף ש"לפיכך) כשסועד אדם כו'".

(22) ראה בצפ"ע שם: בירושלמי כאן אמר דע"כ מיירי בהיסב.

(23) ולפי"ז מובן היטב הא דמבואר בירושלמי (שבהערה 11) דחיוב הסיבה הוא ב"אותו כזית שאדם יוצא בו בפסח", שהרי ע"פ משמעות הירושלמי כאן לא יצא י"ח מצה אם לא היסב. וראה הערה הנ"ל.

(24) וברמ"א כאן: ולכתחלה יסב כל הסעודה. וראה בט"ז סק"ו. אבל בפר"ח סק"ז כ' ד"ליתא - דליכא אלא מצוה מן המובחר". ובשו"ע רבינו הזקן שם הוסיף: ואין בדינו להצריכו להסב. אבל מ"מ המיסב כו'.

וצ"ע בל' הרמב"ם בזה (פ"ו, ה"ח): ואימתי צריכין הסיבה בשעת אכילת כזית מצה כו' ושאר אכילתו ושתייתו אם היסב ה"ז משובח ואם לאו אינו צריך - דלכאורה "ואם כו' צריך" - מיותר. ודווקא לומר דכוונתו להורות דרק "שאר אכילתו" א"צ לחזור ולאכול, משא"כ כזית מצה כו'. וראה לקמן הערה 31 בסופה.

הסיבה כחובה בפ"ע. וכאן כוונתו לברר הענין הב' שבהסיבה - כפי שהיא פרט ותנאי במצות אכילת מצה וכו', וכמו שמסיים: "לפיכך הם צריכין הסיבה דרך חירות" (ולא ולפיכך צריך להסב בהם וכיו"ב), ז. א. שמחמת הטעם המבואר כאן הרי "הם" - מצות אלו - צריכים הסיבה.

והטעם: "לפי שכל דברים אלו הם זכר לגאולה ולחירות" - היינו שתוכן ענינם הזה, "זכר לגאולה ולחירות", הוא המצריך בהן חיוב הסיבה (דרך חירות) כתנאי, בכדי שה"זכר לגאולה ולחירות" שלהן יהי שלם בכל הפרטים³¹. וממשיך להוכיח בהדגשת הטעם (בשייכות להד' כוסות): "שהד' כוסות תקנו חכמים כנגד ד' לשונות של גאולה האמורים בפרשת וארא". ומזה, שמצוה זו ענינה גאולה וחירות, ושע"כ היא צריכה הסיבה כתנאי, משא"כ לפי טעמים האחרים לתקנת ד' הכוסות: "כנגד ד' כוסות של פרעה . . . כנגד ד' מלכיות . . . כנגד ד' כוסות של פורענות שהקב"ה עתיד להשקות את או"ה . . . וכנגדן עתיד הקב"ה להשקות את ישראל ד' כוסות של נחמות", שלכל אלו הטעמים הרי ד' הכוסות אינן זכר לגאולה וחירות של ישראל³²

הרי עכצ"ל שגם ההסיבה היא חובה בפ"ע³⁰. והנה בכדי לתווכך את הענינים הנראים כסותרים זא"ז, יש לומר שישנם בהסיבה שני החיובים: (א) מצוה בפ"ע. (ב) תנאי במצות אכילת מצה וכו'. וכשאוכל כזית מצה וכו' בהסיבה - מקיים הוא המצוה דאכילת מצה כתיקונה ומצות הסיבה המיוחדת בפ"ע; ובמצות ההסיבה כמו שהיא בפ"ע - יש עיקר המצוה והוא באכילת כזית מצה ושתיית ד' הכוסות ו"מצוה מן המובחר" - בשאר כל הסעודה, היינו הידור בהמצוה של הסיבה.

עפ"ז מבאר דברי רבינו הזקן

ה. ולפ"ז מוסברים בטוב טעם דברי רבינו הזקן (בסעיף הקודם): "שישב בהסיבה דרך חירות כו' לפי שבכל דור ודור וכו' (כל' הרמב"ם הנ"ל) לפיכך צריך לעשות כל מעשה לילה זה דרך חירות", והיינו שזהו חיוב כללי להתנהג בדרך חירות בזה הלילה. ועפ"ז מובן שמצות ההסיבה הנמשכת מזה, אינה פרט במצות אכילת מצה וכו' אלא ענין בפ"ע.

ואח"כ (לאחר כמה סעיפים) ממשך ומבאר הדברים הצריכים הסיבה. כי בטעם וענין ההסיבה שביאר לפנ"ז, מבוארת מצות

(30) והרי זהו טעמו של הפני משה שבהע' 25 שכ' דלרב לוי בעי הסיבה בכל הסעודה, לפי שמבאר הטעם, להודיע שיצאו מעבודת לחירות.

(31) ועד"ז יש ליישב גם הקושיא בדברי הרמב"ם שבהע' 7, שבתחלה כתב "צריך לאכול ולשתות (סתם) והוא מסיב דרך חירות" וכו' - בהמשך למ"ש לפנ"ז: "בכל דור ודור חייב האדם להראות א"ע וכו' לפיכך וכו'", להדגיש שהסיבה היא מצוה בפ"ע ואינה תלויה במצות מצה וכו', ואח"כ לאחר ש מבאר פרטי דיני הסיבה, ממשך: "ואימתי צריכין הסיבה וכו'", שבזה בא לברר (לא רק אימת צריך להסב מצות הסיבה, אלא גם) שהסיבה היא תנאי במצות מצה וכו'. ולכן

המתין בזה עד לאחר שמפרט שאר דיני הסיבה, ורק כשבא לברר פרטי המצות (בהמשך הפרק) הקדים: ואימת צריכין כו' שיש בזה ב' הענינים כו'.

ומה שלא כתב הרמב"ם שאם לא אכל הכזית מצה בהסיבה צריך לחזור ולאכלו - אף שס"ל שהסיבה היא (גם) תנאי במצות מצה י"ל: (1) לא כל התנאים שבמצות הם לעיקובא (2) מכללי הרמב"ם שאינו מביא דינים שלא הוזכרו בש"ס וכו' (יד מלאכי כללי הרמב"ם אות ב. שד"ח כרך ט כללי הפוסקים מ"ג אות ה. ס"ה אות כג.) (3) בדוחק - רמזה בפ"ז סוף ה"ח (כדלעיל הערה 24 בסופה).

הטעם שמשנה סדר הד' לשונות

1. אמנם אכתי אין הענין מבואר כל צרכו, שהרי "צריך לשתות הד' כוסות על הסדר . . . דהיינו שבין כוס ראשון לשני ובין שלישי לרביעי יפסיק באמירת ההגדה וההלל ובין שני לשלישי יפסיק באכילת מצה וברכת המזון"³⁴, והיינו לפי "שכל כוס תקנו על דבר מיוחד"³⁵, דמזה משמע שיש במצות ד' כוסות עוד ענין חוץ מזה שהם זכר לגאולה וחירות. וע"כ צ"ל שכל כוס שייך גם לענין מיוחד שבשבילו תקנו כוס פרטי זה, והרי דאין תקנת הד' כוסות משום ענין החירות בלבד³⁶.

וזהו הטעם שרבינו הזקן משנה את סדר ד' הלשונות (והוצאתי וגאלתי ולקחתי והצלתי) מכפי שנאמרו בכתוב (והוצאתי והצלתי וגאלתי ולקחתי) - כ"א ע"פ סדר הד' כוסות - שבהם מדבר כאן - כי הד' לשונות הן הן הנותנין טעם לכל א' מהד' כוסות ולהענינים הנאמרים עליהם:

כוס ראשון אומר עליו קידוש היום³⁷, ובקידוש אומר "זכר ליציאת מצרים" שזהו כנגד "והוצאתי". "כוס שני קורא עליו את ההגדה"³⁷, והחידוש שבמצות סיפור יצי"מ שבלייל פסח על מצות זכירת יצי"מ שבכ"י

לענין ה"גאולה" - ראה לעיל הערה 4.

(34) שו"ע רבינו הזקן סי' תעב סס"ז.

(35) ל' הבי"ט סתפ"ד - אלא שהוא סובר שסדר זה אינו מעכב. אבל ראה פרי"ח שם. שו"ע רבינו הזקן סתע"ט ס"א בחציע"ג ובהציון (על הצד). וראה לעיל הערת 32.

(36) ואף שאי"ז קושיא, שהרי מ"מ הואיל ועיקרם הו"ע של חירות שייך שהסיבה תהי' תנאי בהם - מ"מ יומתק יותר באם נאמר שענינו דכל כוס בפ"ע ג"כ שייך לגאולה וחירות, כדלקמן בפנים.

(37) ל' הרמב"ם שם ה"י.

(38) ראה במקומות שצויינו בהגש"פ עם לקוטי טעמים,

- ולפיהם אינו מובן הטעם למה תהי' ההסיבה תנאי במצות ד' הכוסות.

וזהו שמדגיש ואומר: "האמורים בפרשת וארא": אין כוונתו לציין את המקור ללשונות אלו אלא לדייק ולפרש דבריו הנ"ל [דרך עפ"ז ש"ד' כוסות תקנו חכמים כנגד ד' לשונות של גאולה], יתכן לומר שחיוב ההסיבה הוא כתנאי בד' הכוסות (משא"כ להטעמים "כנגד ד' כוסות של פרעה וכו'") [[משום שלשונות אלו "אמורים בפ' וארא", שהמדובר בפרשה זו הוא בגאולתם ויציאתם של בני"מ מצרים, וכנגדן תקנו ד' כוסות בלייל הגאולה (משא"כ בד' כוסות של פרעה וכו'), שאין בתוכן הפרשיות בהן נזכרים כוסות אלו, שייכות ליציאת מצרים³³].

(32) ראה פסחים קיז, ב: ארבע כסי תיקנו רבנן דרך חירות כל חד וחד נעביד ב"י מצוה. ובר"ן שם: דעיקר תקנתא משום חירות. ובשו"ע רבינו הזקן סי' תעד מ"ב: ד' כוסות אלו תקנו חכמים לשתותם דרך חירות וכל אר"א הוא חירות ומצוה בפ"ע. אבל ברשב"ם שם גריס: ארבע כסי תקנו להו רבנן (סתם) וכל חד וחד כו'. וא"כ י"ל דלטעמים אלו גרסינן כמ"ש הרשב"ם. (ולהעיר מל' שו"ע אדמוה"ז ריש סי' תעט).

וראה שם קח, ב: שתאן חי . . . ידי יין יצא ידי חירות לא יצא. ובפרש"י ורשב"ם: כלומר אין זו מצוה שלימה. ובשו"ע אדמוה"ז סי' תעב ס"ז: ידי חירות לא יצא כלומר שלא קיים מצוה מן המובהר. ולהמבואר בפנים דלדעת אדמוה"ז עיקר מצות ד' כוסות הוא משום חירות מובן מה שהוצרכו לדייק: כלומר (שאינן הכוונה כפשוטו שלא יצא ידי חירות דא"כ לא הי' יוצא ידי יין ג"כ, אלא) שאין זו מצוה שלימה והיינו שאינה מן המובהר. אבל באם ד' כוסות אינם משום חירות מובן בפשטות שמה שלא יצא ידי חירות אינו ענין לחיוב ד' כוסות, ולכן "ידי יין יצא".

וראה בר"ן (פסחים שם) בטעמו של ר"י דס"ל דא"צ לחנך התנוקות בד' כוסות: דבכי לא לא שייך לחנכם במצות דכיון שאין נהנין ושמהין בו אין להם דרך חירות. וי"ל דאזיל לשיטתו דס"ל דעיקר התקנה הוא משום חירות כנ"ל. וראה ברשב"ם שם שפי' בענין אחר.

(33) אף את"ל שגם לפי טעמים הנ"ל יש להכוסות שייכות

מרומו ב"והצלתי" - דבלשון זו לא נתבארה
ההצלה בפרטיות, אלא (סתם) "והצלתי
אתכם מעבודתם", כמו כן הוא בנוגע לגאולה
העתידה וכמ"ש הרמב"ם⁴³: "וכל אלו הדברים
. . לא ידע אדם איך יהי' עד שיהיו, שדברים
סתומים הם אצל הנביאים".

ונמצא לפי"ז שגם הענינים שנאמרו על
הכוסות מתאימים לד' לשונות של גאולה
(בהסדר כאן - בשו"ע רבינו הזקן) ולתוכנה
של גאולה וחירות, הרי שכל התקנה של
הד' כוסות הן בכללה והן בפרטי' הוא "זכר
לגאולה וחירות".

הוא שבליל פסח צ"ל סיפור דברים באריכות
ובביאור³⁸, שזהו כנגד "וגאלתי", שבהמשך
שלו מתאר הכתוב את גודל הנסים והמופתים
דיציי"מ וכמ"ש³⁹: "וגאלתי אתכם בזרוע נטוי'
ובשפטים גדולים", וחותרים בברכה "אשר
גאלנו וגאל את אבותינו כו' בא"י גאל ישראל".
"כוס שלישי מברך עליו ברכת המזון"³⁷, שבה
נזכרת ההודי' על "תורתך שלמדתנו", ואם לא
הזכיר תורה בכהמ"ז לא יצא י"ח³⁹, וזהו כנגד
"ולקחתי אתכם לי לעם והייתי לכם לאלקים"
דקאי על מ"ת כמ"ש⁴⁰ "היום הזה נהיית
לעם לה' אלקיך"⁴¹. "כוס רביעי גומר עליו
את ההלל ומברך עליו ברכת השיר"³⁷ שזה
שייך בעיקר להגאולה העתידה (שלכן מקדים
ואומר "שפוך חמתך על הגוים כו"⁴²), והוא

מנהגים וביאורים ע' טו.

(39) ברכות מח, ב. מט, א. רמב"ם הל' ברכות פ"ב ה"ג.
שו"ע רבינו הזקן סי' קפז ס"ד.

(40) תבוא כז, ט.

(41) מדרש הגדול וארא שם. רבינו בחיי שם. ארחות חיים

ליל פסח סי"ג מאירי פסחים צט, ב. ועוד.

(42) ראה ר"ן ר"פ ע"פ. בחיי וארא ו, ת. אבודרהם,
ובשמחה"ר להחיד"א בפסקא שפוך חמתך.

(43) הל' מלכים סי"ב ה"ב.

דרכי החסידות

מלוקט משיחות, אגרות וכתבי
כ"ק אדמו"ר מוהר"צ מליובאוויטש נ"ע

מנהג שהעמיד חסידים אמיתיים

יתוועדו יחדיו עם אנ"ש במקומות קבועים, כי הלא ידעתי אשר גדולה שימושה יותר
מלימודה, וזה בא רק בקבלה איש מפי איש חסיד מחסיד

מנהגם של אנ"ש בכל דור ודור

ידעתי גם גודל אהבת ידידי לכל אלו הקשורים באילנא דחיי, תורת אבות העולם, הן המה
ידידינו אנ"ש יחיו, ולמותר לי לבקש את ידידי לקרבם בימין מקרבת.

ובכל זה הנני מוצא לנכון להציע לידידי, אשר יגביל זמנים קבועים אשר יתוועדו יחדיו עם
אנ"ש במקומות קבועים, כי הלא ידעתי אשר גדולה שימושה יותר מלימודה, וזה בא רק בקבלה
איש מפי איש חסיד מחסיד, כמדליק נר מנר, ויתן האלקים אשר אור החסידות יאיר בקרב אנ"ש
יחיו בכתיהם בבניהם בנותיהם ובני בניהם לטוב להם בגו"ר, וכה היה מנהגם של אנ"ש בכל דור
ודור, אשר היו תאבים גם צמאים לשמוע איזה דיבור, סיפור, ומלה טובה מזקני אנ"ש, ולא היו
מתחשבים עם ביטול הזמן.

וכמה פעמים זכיתי לשמוע מאת הוד כ"ק אאמו"ר צוקללה"ה נבג"מ ז"ע אשר הליל ושיבח
מנהג זה, ובאחד הפעמים הגיד לי לאמור, מנהג וסדר זה העמיד חסידים אמיתיים, ובמי אתה
מוצא שמנה של חסידות, רק באלו ששמשו את זקני החסידים, אצלם ההנחה אחרת לגמרי.
העולם חושב שחסידות זה השכלה, זו טעות, חסידות זה אלקות, ואלקות זה ממילא הכל, רק
הכל כשם שאלקות זה הכל, וסיים, חסיד אמיתי יכול להיות עם מילה אחת גישמאק של ג"ע שנים
רבות בעולם הזה, לא כמו "סקארא סדעלקעס" של היום, שזקוקים בכל יום להשכלות טריות . .

החסידים הזקנים העמידו דורות של חסידים.

(אגרות קודש חלק א עמ' תרטו)

אחת ממכשירי עבודת החסידות

והנה בכל עת ובכל זמן, הנה ההתוועדות באהבת רעים היתה אחת ממכשירי העבודה בעבודת החסידות, כי ההתוועדות הלזה נתנה אור וחיות פנימי בהתקשרות אל האמת כמדליק נר מנר, האברכים והצעירים היו כרוכים אחרי הבינונים והזקנים, אשר הם היו ראשי המסיבה וראשי המדברים בדברי התעוררות בעניני עבודה וחיות פנימי.

ומה גם שבזמן ההוא אשר נחיצותו מורגש יותר ומוכרח הוא במאד מאד בעתים וזמנים קבועים לטובה ולברכה, כי בעת ההיא הוא עת רצון, ובלתי ספק אשר במושב אנ"ש יחיו שכינת עוז הדרת קודש אור נשמת הוד כ"ק אבותינו רבותינו הקדושים חופף עליהם, והיא הדביקות המזכירה את כאו"א שי' מאנ"ש שי' בעמדו בהיכל קדש, שהיא היא המאירה אור גם בבתי חומר להעלותם לשעה ממצבם ומעמדם הפרטי, והיא היא המחזקת האהבה והחיבה אשר המשכו הוד כ"ק רבותינו הק' בתוככי אנ"ש שי'.

(אגרות קודש חלק ב עמ' עב)

יסוד ודרך החסידות מאז ומקדם

נהניתי במאוד מברכותיו לימי חג הגאולה, ומהודעתו כי בימים האלו התוועדו יחד, והתענגו בשיחות מנעימות. ואשר האמת הוא כי התוועדות כמו אלה הם יסודי ודרכי החסידות, אשר מאז ומקדם היו עניני ההתוועדות בזקני אנ"ש, אחד היסודות העיקריים ואשר הביאו תועלת מרובה להמשתתפים בהם בעצמם, וזיוי אורם הבהיק על האברכים והצעירים ג"כ.

ולמורת רוחנו הנה בזמן האחרון נתמעט זה, וגם בעת שכבר מתוועדים, אינם משתמשים בזו ההזדמנות לאותה המטרה בחיזוק לימוד דא"ח ובהתעסקות בעבודה שבלב כפי מה שראוי להיות, ובפרט באה"ק ת"ו, אשר לסיבות מסיבות שונות התועדות כאלו הם רק לעיתים רחוקות, וגם בעת שמתוועדים, חסר אותה השימת לב בהתאגדות והתאחדות הדרושה, וא"כ איפוא נהניתי לשמוע כי ת"ל התוועדו יחדיו והתענגו בשיחות מנעימות, אשר בעזה"י תביא אותה התועלת הנרצה בחיזוק קביעות לימוד דא"ח, וההתעסקות בעבודה שבלב זו תפילה.

(אגרות קודש חלק ב עמ' תלט)

מביאה רוח חיים

ובנסיון ראיתי אשר כל ועידה מאנ"ש שי' מביאה רוח חיים בהתאחדות ובוועידת רעים, לקבוע זמני לימוד דא"ח וקירוב לבן של חברי אנ"ש שי' אל נקודת טוהר החסידות להישיר הלבבות במדות טובות.

ואני תפלה אשר יפתח הוי' את אוצרו הטוב, להשפיע על כללות אנ"ש בתוך כלל אחב"י שי'

שפעת חיים וברכה מרובה בפרנסה טובה, למען אשר יוכלו לתת עצמם לתורה ועבודה, כפי אשר הורונו כ"ק אבותינו רבותינו הק' זצוקללה"ה נבג"מ זכותם יגן עלינו ועל כל ההולכים בדרכיהם ושומרי מצותם ופקודתם, להושע בבני חיי ומזונא רויחא.

(אגרות קודש חלק ב עמ' פז)

במיוחד בעת יומא דפגרא

ההתוועדות באהבת אחים, ושיחת רעים, היא אחת מיסודי החסידות, ודרכי החסידים, ומביאה ברכה כפולה ומשולשת, ומה גם בעת רצון, דאנפוהי דמלכא עילאה ית' נהירין, ושמשו של אותו צדיק זורח, וזכותו הקדוש מאיר לכל הנוטלים חלק בשמחתו, ומשתתפים בהחזקת מוסדיו הקדושים.

(אגרות קודש חלק ב עמ' שנו)